

ובנו רבינו אברהם,⁷⁸ כולם השיבו מלחמה שערה. תורת הסניגוריה הנמצאת בספריהם חוזרת ונשנית במאמרנו.

בן-דורו של הרשב"א, ר' שת הרופא בר יפת, סיכם בדיוק מדהים את המצב הפרדוכסלי אליו נקלעו היהודים בהידברם עם עמיתיהם המוסלמים, שהסתתם לבשה צורה אחרת מזו של מסיתים ומדיחים נוצרים:

"[כי יסיתך] אחיך בן אמך" [דברים יג, ז] — זה ישוע הנוצרי שהוא מראה עצמו שמשלים התורה ומאמת דבריה ומצותיה,⁷⁹ והוא וחבריו רחוקים ממנה כרחוק מזרח ומערב. "בן אמך" — ישוע הנוצרי, כי הוא נודע באמו ולא באביו.⁸⁰ "או רעך אשר כנפשו בסתר לאמר" [שם] — נראין הדברים על הישמעאלים ומלכם שנראים שהם רעים לנו ביחוד השם, וכן הוא,⁸¹ אבל סותרים בנין

מלכים יא, ד); "ועיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת אין חוקיה ומשפטיה משתנים לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן, וכל המוסיף או גורע, או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות ממשוטן, הרי זה בודאי רשע ואפיקורוס" (שם, הלכה ו); וראה רמב"ם מהד' פרנקל שיש נוסחא אחרת בכ"י, "הרי זה בדאי ורשע ואפיקורוס", ובדפוס ישן, "הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס".

ועיין עוד מורה הנבוכים ב, לט. מה שהקים שם הרמב"ם בעמל רב, כדי לסתום פיות הטוענים טענת אלנסך, הרס בעל העקרים במחי יד. ראה עקרים ג, יד.

78 מצרים, 1186-1237. ראה רבינו אברהם בן הרמב"ם, ספר המספיק לעובדי השם הוא כתאב כפאיה אלעאבדין (הכרך השני מתוך החלק השני, נ' דנה (מתרגם), רמת-גן תשמ"ט, עמ' 151, הע' 2; עמ' 153, הע' 5; עמ' 154.

בכ"י של ספרו כפאיה אלעבדין, הקדיש ראב"ם פרק מיוחד לענין נסך: "פצל פי אן אלתורה לא תנסך" (פרק על כך שהתורה לא תתחלף) (Bodl. Ms. Heb. d. 23, fol. 1v. ff). ראה מ"ע פרידמן, הרמב"ם, המשיח בתימן והשמד, ירושלים תשס"ב, עמ' 110, הע' 111; עמ' 68-69.

וראה ר' אברהם בן הרמב"ם על התורה, מהד' ויזנברג, לונדון תשי"ח, בראשית כא, י (עמ' מב-מג): "כי לא יירש... נראה לי כי רמזה בזה גם כן בידיעה נבואית אשר גילה (ה') יתעלה אחר כך כי השלימות הדתית אשר הובטחה לזרע אברהם לא ישתתף בה זרע ישמעאל עם זרע יצחק, והוא לא יירש את השלימות עם יצחק שותפות גמורה. והוא כך לפי שזרע ישמעאל לא נצטוו בתורה. ואף על-פי שהאמינו בה, הרי הפירו אותה בטענת ביטולה [נסכ'הא], והריקו אותה בטענת שינויה והחלפתה [ותבדילהא] ואף על-פי שהאמינו באחדות הבורא, הרי לא היתה (אמונתם) זו עם זרע (יעקב) [יצחק] אלא בזמן החשיכה לזרע יצחק, ובכן, לא ירש (ישמעאל) את השלימות עם יצחק". בהערה 10, כתב המהדיר: "הכוונה כנראה אל טענת האסלם (קוראן, סורה

ב' ע' וסורה ג' ס"ד וסורה ה' ט"ז ומ"ה וסורה ו' צ"א) שהיהודים זיפו את תורתם." 79 הכוונה לדברי אותו האיש במתי ה, יז: "אל תחשבו שבאתי לבטל תורת משה. לא באתי לבטל אלא לקיים". וראה שבת קטז, ב: "אנא לא למיפחת מן אורייתא דמשה אתיתי [ולא] (אלא) לאוספי על אורייתא דמשה אתיתי".

80 ראה רמב"ם, אגרת תימן, שישוע הנוצרי היה ולד גוי הבא על בת ישראל.

81 השווה דעת הרמב"ם (בתשובה לר' עובדיה הגר): "אלו הישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה כלל" (תשובות הרמב"ם, מהד' בלאו, ב, סימן תמת, 725-728; מהד' פריימן, סימן שסט).

תורתו. אמר לך, ואף על-פי שהם מיחדים כמוך אל תוסת בהבליהם ואל יעלה על דעתך שתבטל אפילו מצוה קלה שבתורה.⁸²

מצד האחד, ישמעאל, האיסלאם, מהווה אמונת-יחוד (מונותיאזים) צרופה, "דעך אשר כנפשוך", לעומת הנצרות, שטעתה טעות השילוש. אולם מהצד השני, האיסלאם חותר מתחת יסוד נצחיות המצוות ומקעקע את בירת התורה.⁸³

פירצוף "ישמעאל"

החוקרים כתבו שידיבו האלמוני של מחברנו הוא אבן חזם. לא סמכתי על קודמיי, ונגשתי לעבודת ההשוואה בעצמי. כשהשווייתי את הטענות שהושמו בפי "ישמעאל" על-ידי מחבר מאמרנו, לטענות אבן חזם בספרו פתאב אלפצל פי אלמלל ואלאהואא ואלגלל, נוכחתי לדעת שבצד החפיפה הניכרת, עליה עמדו כבר החוקרים, ישנם כמה חילוקי-יסוד, שמשום מה לא התחשבו בהם.

מחברנו מזכיר הטענה שלבני ישראל בכללם לא היה ספר תורה, רק לשבט לוי נתנו משה. אבל למה לא הזכיר את יתר טענת אבן חזם, שהקטע היחיד מתוך התורה שהופקד בידי העם הוא שירת האזינו?⁸⁴ רב נסים גאון הזכיר טענה זאת ב"מגילת סתרים" שלו והפריכה,⁸⁵ ולמה מחברנו עובר עליה בשתיקה?

זאת ועוד. בסוג של גילוי-עריות שלא יאות יחוסם לאבות הנביאים — משה ואהרן, דוד ושלמה — מזכיר אבן חזם גם את נישואי אברהם ושרי אחותו,⁸⁶ ונישואי

82 חמאת החמדה, כ"י הרב הכולל ר' ישראל לוי בפרץ, דף 187 סע"ב-דף 188 ע"א; פרסמו בנימין מנשה לוין, מאמר על כתבי היד חמאת החמדה וחמדת התעודה מר' שת הרופא בר יפת (החי בחצי המאה הא' לאלף החמישי בארם-צובה), ירושלים תרצ"ג, עמ' 8.

83 השווה ר' אברהם בן הרמב"ם על התורה, מהד' ויזנברג, בראשית כא, י (הובא לעיל, הערה 78).

84 המקור הערבי של ספרו של אבן חזם, פתאב אלפצל פי אלמלל ואלאהואא ואלגלל נדפס בקהיר בשנות 1899-1903 (ד"צ 1964). נועצתי בתרגום הספרדי של הספר: אסינ-פלציוס, אבן חזם, עמ' 352-357. סמואל חוזר על הדיבה הזאת אודות שירת האזינו. ראה סמואל אלמגרב, אפחאם אליהוד, מהד' פרלמאנן, התרגום האנגלי, עמ' 53-54.

85 אברמסון, רב נסים גאון, עמ' 349-353. רנ"ג (סביבות 990-1062) היה מחותנו של ר' שמואל הנגיד (993-1056); בתו נישאה לבנו של ר' שמואל, ר' יהוסף הנגיד (ראה אברמסון, רב נסים גאון, מבוא, עמ' 21-23). אבן חזם היה בעל-דבבו של ר' הנגיד. במשך שנים רבות, היחסים בין אבן חזם ור' שמואל הנגיד היו מתוחים, ולא אחת עקץ אבן חזם את הנגיד בביקורת המקרא שלו. ראה אסינ-פלציוס, אבן חזם, עמ' 267, 291. אולי מפי מחותניו שמע רנ"ג על טענותיו הביקורתיות של אבן חזם.

כמובן שרנ"ג לא התעמת עם סמואל אלמגרב. ספרו אפחאם אליהוד (השתקת היהודים) התפרסם רק בשנת 1163; באותה שנה רנ"ג כבר לא היה בין החיים. בהערותיו בעמ' 552, שרגא אברמסון מתכוון לומר שדרך ספרו של סמואל הוא (אברמסון) הכיר את סוג הטיעון; לא שרנ"ג הכיר את הביקורת מפי כתבו של סמואל.

86 בראשית יב:יג, יט; אסינ-פלציוס, אבן חזם, עמ' 267; שמש, אלרד עלא אבן אלנגרילה, עמ' 105-106.